

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.7771859>

Accepted: 23.03.2023

Temel Tasarım İlkeleri ve Seramik Sanatındaki Uygulamaları Basic Design Principles and Applications in Ceramic Art

Seda DİLAY

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Yunus Emre
Yerleşkesi, Karaman
sdilay@kmu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5239-8589>

Özet

Gelişen teknolojiler ışığında ve çağın değişim döngüsüne ilişkin görsel estetik meseleleri ele alan tasarım, plastik ve görsel sanatlar uygulamalarının temelini oluşturmaktadır. Görsel tasarım öğeleri, herhangi bir görsel tasarımdaki, ayırt edilebilecek, farklılık oluşturabilecek ve tanımlanabilecek bileşenleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Temel tasarım öğeleri, güzel sanatlarda plastik bir değer olarak varlık göstermektedir. Tasarım ilkeleri, plastik sanatların pek çok alanında görülmektedir. Çağlar boyunca sanat tarihinde ortaya çıkmış olan farklı sanat alanlarında, kendine has yaklaşımlar ve öğelerle eserler üretilmişlerdir. Bu sanat alanlarından insanlık tarihi kadar eski olan seramikte de tasarım ilkelerinin kullanıldığına sıklıkla rastlanmaktadır. Herhangi bir tasarım üretebilmek için, bazı yöntem ve kurallara gereksinim duyulmaktadır. Bu kuralların uygulanışı, seramik sanatlarında da, çeşitli şekillendirme teknikleri ile varlık göstermektedir. Bu tasarım ilkeleri, eserin yüzeysel ve şekilsel düzenlenmesine veya kurgulanmasına yardımcı olmaktadır. Bir tasarımın asıl amaçlarından biri, farkındalık yaratmak ve etkileşimi arttırmaktır. Tasarım; düşünce, duygu, hayal gücü ve gözlemler ışığında bir malzemeye içsel aktarım yapmaktır. Kavranması ancak uygulamalarla mümkün olabilen bu tasarım ilkeleri, görsel algılama gücüne dayalıdır.

Bu çalışmada, herhangi bir konuya ilişkin yüzey kurgulamalarının yapılabilmesi için gerekli olan kurallar anlamına gelen tasarım ilkelerinin, tanımlamalarının ve seramik malzeme ile yapılmış örnekler üzerinden açıklamalarının yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çeşitli yazılı ve görsel kaynak taramaları yapılmıştır. Elde edilen veriler, güncel kişisel uygulamalarla desteklenmiştir. Günümüzde tasarıma ilkelerine ilişkin araştırmaların geleceğe ışık tutması, böylece gelişerek daha geniş bir görsel algılama potansiyelinin gelişeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Temel Tasarım, Plastik Sanatlar, Seramik, Yüzeysel Kurgulama.

Abstract

It forms the basis of design, plastic and visual arts practices that deal with the visual aesthetic issues related to the change cycle of the age in the light of developing technologies. Visual design elements aim to reveal the components in any visual design that can be distinguished, differentiated and defined. Basic design elements exist as a plastic value in fine arts. Design principles are seen in many fields of plastic arts. Artifacts have been produced with unique approaches and elements in different art fields that have emerged in the history of art throughout the ages. It is frequently encountered that design principles are used in ceramics, which is one of these art fields, which is as old as the history of humanity. In order to produce any design, some methods and rules are needed. The application of these rules is also present in ceramic arts with various shaping techniques. These design principles help the work to be arranged or fictionalized superficially and formally. One of the main purposes of a design is to raise awareness and increase interaction. Design; It is to make an internal transfer to a material in the light of thoughts, feelings, imagination and observations. These design principles, which can only be grasped with applications, are based on the power of visual perception.

In this study, it is aimed to explain the design principles, definitions and examples made with ceramic materials, which mean the rules required for surface constructions related to any subject. For this purpose, various written and visual sources were scanned. The data obtained were supported by up-to-date personal applications. Today, it is thought that research on design principles will shed light on the future, so that a wider visual perception potential will develop.

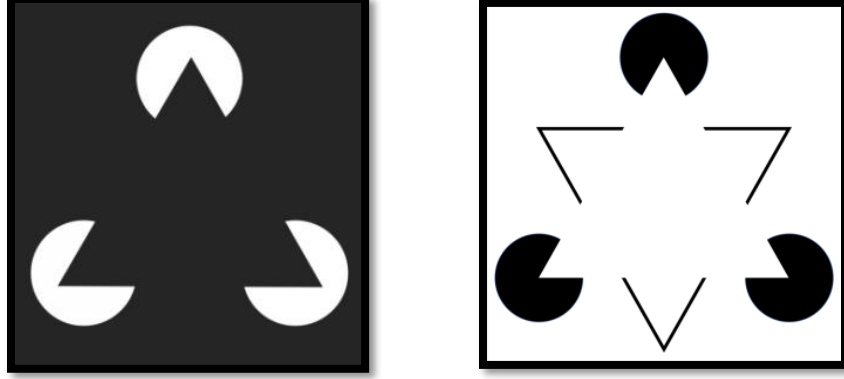
Keywords: Basic Design, Plastic Arts, Ceramics, Surface Editing.

GİRİŞ

Tasarım, bir yapının, ürünün ya da nesnenin, oluşum sürecindeki teknik veya desen çizimlerinin meydana getirilmesi süreci şeklinde tanımlamaktadır. “tasarlamak” yeni bir ürün ya da obje için plan yaratma, geliştirme hatta çoğaltma sürecini tanımlamaktadır.

Duyumsal tasarım ile zihinsel tasarım daima birbirini etkilediği için tasarım bilgi edinme ögesi olarak da tanımlanabilir. Bu nedenle duyumsal bilgi ile zihinsel bilgi genellikle iç içedir. Gerçek bilgi ise böylelikle oluşur. Tasarım, yaratıcılık sürecinin kendisi olup faaliyet için gerekli olan eskiz ve planların hazırlanması sürecindeki çalışmaların bütünüdür. Bir algının zihinde biçimlendirmesi, kurulması veya tasavvur edilmesi olan tasarım, dönemsel ve zamansallıkla ilişkili bir üretim sürecidir.

Görsel algılama ve anlamlandırmada; 20. yüzyılda ortaya atılan en önemli psikolojik kuramlardan biri olan 1910'larda ortaya atılan Gestalt algı psikolojisidir. Bu yaklaşım, insanların gözlem aşamasından önce görsel verileri topladığı, bu verileri birleştirerek bütüncül bir nesne haline getirdiği düşüncesinden yola çıkarak görmenin bir düzenleme olduğunu ileri sürmüştür (Görsel 1). Gestalt kuramı; bütün, parçaların toplamından farklı bir anlam ifade ettiğini ve bireyin, bütünü parçalarına ayrıştırarak değil, bütünlük içinde algıladığını belirtmektedir (Tuğal, 2012: 26).

Görsel 1. Tasarımda Görsel Algılama

Yüzeysel bir kurgulamada; nokta, çizgi, renk, doku gibi tasarım öğelerinin, tasarım ilkelerine bağlı kalarak oluşturulan düzenlemeye tasarım denilmektedir. Görsel algılama ve anlamlandırmada; 20. yüzyılda ortaya atılan en önemli psikolojik kuramlardan biri Max Wertheimer, Kurt Koffka ve Wolfgang Köhler tarafından 1910'larda ortaya atılan Gestalt algı psikolojisidir. Bu disiplin, insanın görme sürecinde önce görsel parçaları topladığı, bunları birleştirerek görülen bir nesne haline getirdiği düşüncesinden yola çıkarak görmenin daha en başından düzenlendiğini, yani bir düzenleme (Gestalt) olduğunu ileri sürmüştür (Tuğal, 2012: 26).

Tasarım Sürecinin Aşamaları

Tasarımın ifade yöntemine dönüşmesi ve plastik sanatlarda bir değer olarak varlığını göstermeye başlaması, mağara duvarlarındaki resimler kadar eskidir. Herhangi bir şeyi zihinde kurgulamak, biçimlendirmek veya hayal etmek anlamına gelen tasarım, bir tür bilgi edinme yöntemidir. Hem duygusal hem de düşünsel tasarım daima birbirini etkilediği için her zaman iç içe oldukları söylenebilir. Belli bazı özelliklere dikkat çekilmek istenen tasarımın nesnel gerçeklik ile doğrudan ilişkisi olmasa da, algılama ile kavram arasında bir ilişkiye sahiptir. Tasarım varılan bir sonuç

olmayıp, yaratıcı sürecin kendisidir. Faaliyet için gerekli olan eskiz, taslak veya planların hazırlandığı süreç içerisindeki tüm çalışmaları kapsamaktadır.

Plastik sanatlarda tasarım oluşturmada ayrıntılar ortaya çıkarılırken, yaratıcılığın sınırları da zorlanmaktadır. Bu sınırlar, insanın doğayı gözlemleyerek kendi betimlerine dönüştürmesi sonucu ortaya çıkan tasarımlardır. Tasarımlar; her dönemde karakteristik özellikleri, bilimsel yargıları ve sanatsal uygulamaları da beraberinde getirmiştir.

Temel Tasarım İlkelerinin Seramik Sanatındaki Uygulamaları

Tasarım öğelerinin tasarım ilkeleriyle birlikte kullanılarak ortaya çıkan yüzeysel kurgulamalara tasarım denilmektedir. Bu öğe ve ya ilkelerin biri veya birden fazlası birlikte kullanılabilir (Çağlayan, 2017, 23). Sanatsal üretim aşamalarında tasarıma anlam kazandıran bu belli bazı temel ilkeler arasında; denge, ritim, tekrar, kontrastlık, vurgu ve boşluk v.b. sıralanabilir (Demircioğlu, 2016: 47).

Tasarıma ifade kazandıran ilkelere birisi; dengedir. Denge ilkesi, diğer tasarım öğe ve ilkelerini kapsamayan vazgeçilemeyecek bir ilkedir. Tüm plastik sanatlarda temel ilke olarak kullanılan denge; seramik formların şekillendirilmesinden dekorlanmasına, boyanmasından sergilenmesine kadar her aşamasında aranan bir unsurdur. Ayrıca, seramik tasarımında seramiğin sınıflandırıldığı sanatsal veya endüstriyel seramikte de denge ilkesi kullanılmaktadır.

Seramik çalışmasında denge ilkesini ele alan Megan Plus, parçaların merkez noktası etrafında radyal bir şekilde eşit olarak dağılışını yansıtmaktadır (Görsel 2).

Görsel 2. Megan Plus, “Rezerv 2”, 2011, Kil ve Porselen Karışımı Seramik.
[Online] Available: <http://flyschool.com/content/balance>

Herhangi dengeli bir eser, farklı alanların izleyicinin dikkatini eserin tüm yüzeye eşit olarak çekecek şekilde düzenlenmiştir. Dengeli tasarımlar, istikrarlı ve düzenli kurgulamalara yol açma eğilimi göstermektedirler.

Tasarımda diğer temel ilke olan ritim, formlara yine düzenli bir yüzey özelliği kazandırmaktadır. Tasarımda tekrarlı hareketleri ve akıcılığı yansıtan en temel tasarım ilkelerinden olan ritim, aslında birbirini belli bir düzen içinde tekrar eden şekillerden veya desenlerden oluşmaktadır (Öztuna, 2007, 32). Seramik sanatçısı Judith Ernst'in çalışmasında oldukça küçük parçalardan oluşan yüzey, bir ritmik etki oluşturmaktadır. Bu ritim etkisini, parçaların uçlarındaki ince renk değişimiyle zenginleştirmektedir. Beyazdan koyu maviye doğru giden sır etkisinin verdiği renkli ritim algısı, şekilsel ritmi desteklemektedir (Görsel, 3).

Görsel 3. Judith Ernst, Danimarka'da Galerie Wolfsen Galerisi
<https://earthembracingspace.com/portfolio-item/rhythm-in-thirds-2/>

Ritim ilkesinde, aynı birimin tekrarı değil, benzerliklerin, örüntülerin veya kurgulamaların düzenli tekrarı söz konusudur.

Tasarımı oluşturan ilkelerden bir başkası tekrar ilkesidir. Tekrarda kullanılacak unsurlar, belli bir düzen içinde yan yana veya art arda olacak şekilde, farklı veya aynı yönlerde kullanılması, benzerlikleri sayesinde uyumlu bir görsel algı oluşturmaktadır. Aralarında kolaylıkla ilişki kurulabilen bu ögenin, tek olarak değil, bir bütün halinde kullanılmasıyla da oluşturulabilir (Görsel, 4). Bütünün içinde benzerliklerin tekrarı yüzeysel düzenlemelerde bir temel kural olarak kullanılır (Gökaydın, 1990: 46).

Görsel 4. Gilliot Hemiksem, Renkli sırlı seramik karo, 1920, Belçika.

<https://www.pamono.com/art-deco-glazed-relief-tile-by-gilliot-for-hemiksem-1920>

Bir tasarım çalışmasında içerisindeki kullanılan öğeler arasında çeşitli yönlerden farklılıkların veya karşıtlıkların kullanılması zıtlık oluşturmaktadır. Zıtlık; iki şey arasındaki karşıtlık anlamına gelmektedir (TDK, 2017). Tasarımda zıtlık ilkesi de kendine özgü bir görsel çekicilik algısı oluşturabilmektedir. Sanatçılar tarafından sanat eserlerinde ilgi alanı oluşturmak amacıyla kullanılan zıtlık zaman zaman kullanılmaktadır. Nasıl ki temel sanat alanında görsel estetik meselelerin temelinde uyum, benzerlik, armoni ve tekrar varsa, zıtlıklarında olması doğaldır. Bu zıtlıkların her biri, özgün karaktere ve artistik değere sahiptir. Zıtlığın görsel olarak sembolik etkileri vardır ve tasarımın kaynağını oluştururlar (Itten, 1970). Duyu organlarıyla veya kıyaslama yoluyla zıtlıklar algılanabilir. Renk zıtlıkları; renklerin belli bir yüzey üzerindeki dağılım ilişkilerini ve kompozisyon özelliklerini esas alır. Tasarımı oluşturan ilkelerden zıtlık, cisimler arasında herhangi bir bakımdan ortak ya da yakın nitelikler olmamasına karşın, aralarında bağlantı kurmak amacıyla başvurulan bir tasarım ilkesidir. Düzensizlik doğuran bu durum, zıtlığın olarak ifade edilmektedir. Başta renk olmak üzere, şekil, doku, boşluk ve benzeri bakımlardan bu zıtlıklar

insanı beklemediği etkilerle karşılaştırabilirler. Böylece canlılık, hareket ve dinamizm başlar, ilgi daha kolay toplanabilir (Görsel 5).

Görsel 5. Vivienne Foley, pottery And Ceramics Featured Articles.
<https://www.veniceclayartists.com/>

Tasarım öğeleri bir duygu, düşünce ve hayal gücünün belli kural ve ilkelere bağlı kalarak düzenlenmesi şeklinde düşünüldüğünde, eserin özellikle en karakteristik noktaları ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Tasarım ilkelerinde esere asıl anlamı kazandıran bu detaylar vurgu olarak ifade edilmektedir. Eserde renk, doku, biçim açısından vurgulamalar yapılabilmektedir. Vurgu ifadeyi güçlendirerek çekiciliğini artırabilir, eseri daha etkili hale getirir ve hareket etkisi kazandırır.

Yüzeysel bir kurgulamada dikkati çekebilmek, izleyiciyi eserin içine dahil etmek ve etkin bir konuma taşıyabilmek amacıyla kullanılan vurgu ilkesi, izleyiciyi eseri çözümlenmeye yönlendirip, onun bir parçası haline getirmektedir. Tasarımcı, vurgu ilkesi yardımıyla izleyicinin algısını istediği noktaya çekebilmektedir. Yani izleyiciye vurgu öğesi ile yol göstermekte ve onun dikkatini yönlendirmektedir (Öztuna, 2007: 36). Görsel yönlendirme olarak ifade edilebilecek vurgu, eserin çevreye verdiği iletinin de ön plana çıkmasında büyük rol oynamaktadır.

Kurgulanan tasarımlarda bazen tek bir vurgu bazen de birden fazla vurgu olabilmektedir. Ancak birden fazla vurgu olduğunda bunların birbirleri ile ilişkili olması bir bağ kurması vurguyu arttıracak ve bütünlüğün de oluşmasını sağlayacaktır. Vurgu her ne kadar tasarımın bütünlünde söz sahibi olmasa da, fark edilirliliği mutlak gerçektir. Tasarımda boyutu veya kapladığı alan gözetilmeksizin en çok yeri tasarımın tümüne yol gösterebilmektedir.

Tasarım kurgulamalarında kullanılan malzeme ve teknik imkânların fazla olması eserde vurguyu ön plana çıkarabilmede etkin bir faktördür. Plastik sanatlardan seramik malzeme vurgu ilkesinin oldukça rahat kullanılabilceği bir sanat disiplindir. Seramik malzemede ister plastiklik özelliği ile ister renksel ve dokusal özelliklerle vurgulamalar çok net olarak yapılabilir (Görsel 6).

Görsel 6. Elsa Rady, *Black A.*, Sırlı Porselen, 1981, Crocker Sanat Müzesi.
<https://www.crockerart.org/oculus/the-edge-of-elegance-porcelains-by-elsa-rady>

Seramik genellikle malzemenin, pişirmenin ve sırn sağladığı olanaklar ışığında hissettiği için ilerleyen bir disiplindir. Rengin, şeklin ve yüzeysel özellikleri ve verilmek istenen iletiyi en pür haliyle ortaya koyabilmektedir (Ashton 2001: 67).

Tasarımın kurgulamalarında var olan özellikler kadar olmayanlar da bir anlam taşımaktadır. Şekil zemin ilişkisinde doluluk ne derece önemli ise, boşluk da o derecede önemlidir. Boşluk, tasarımda yüzey, form ve desen gibi unsurlar arasında yer alabilmektedir. Tasarımda boşluk, eksiklik olarak değil, tam tersine gereklilik ve desenin ortaya çıkabilmesine yardımcı bir öğe olarak algılanmalıdır

(Özsoy, 2016: 144). Bir tasarımın oluşmasında tasarım ilkelerinden biri olan boşluk kavramı, çoğunlukla doluluk ifadesiyle birlikte kullanılan iki zıt parçadan oluşmaktadır (Yaşar, 2015: 24).

Gerçekçe algılanan tek başına doluluk ya da boşluk değil, bu iki zıt kavramın birlikteliğidir. Çünkü her ikisi de tek başına anlam taşımayıp ancak bir arada kullanıldıklarında ifadeyi ortaya çıkarabilmektedirler (Zengin, 2020 : 326). Tasarımın kurgulanmasında derinlik kazandıran, dinlendiren ve düşündüren, sıradanlıktan kurtarıp dinamiklik veren boşluk ilkesi, bütünlüğü kurabilen önemli bir özelliktir. Tasarımda dolu ile boş arasında doğru bir ilişki kurulduğunda, doluluk ve boşluk dengesinin verdiği alt anlamlar da ortaya çıkabilmektedir (Görsel 7).

Görsel 7. Tasarımda Boşluk İlkesi

Tasarım boşluk ilkesinin kişisel seramik uygulamaları

Tasarım ilkeleri yüzeysel bir düzenlemede sınırları belirlemek, ifadeyi güçlendirmek, kalıcılık sağlamak, farkındalık oluşturmak ve eserin sürdürülebilirliğin ön plana çıkartmak amacı ile kullanılan mutlak ilkelere dir. Eser üretim süreçlerinin her hangi bir aşamasında yer verilen bu önemli kurallar eserin önemini arttırırken sanatçılara yol göstermektedir. Aynı zamanda da izleyicilerin eser içinde geçen konuyu algılamalarında görsel bir kolaylık da sağlamaktadır. Tasarım ilkelerinin tamamı eser, sanatçı ve izleyici arasında bir kılavuz görevi üstlenmektedir.

Görsel 8. Seda Dilay, Kişisel Seramik Uygulamalarından Örnekler, 2023.
Seda Dilay Kişisel Seramik Sergisi Görsel Arşivinden.

Kişisel seramik uygulamalarda ele alınan tasarım ilkelerinden boşluk, çeşitli kavramsal anlamlarla ifade edilebilmektedir. Bazen hiçlik, yokluk, zıtlık veya boşluk olarak; bazen de, devamlılık, sürdürülebilirlik veya görsel bir bağ kurmak amacı ile esere yer verilmektedir (Görsel. 8).

SONUÇ

Tasarım ilkeleri bütün sanat disiplinlerinin, sanatçı ve tasarımcıların, kullandığı kurallardandır. Tasarım öğelerini, tasarım ilkelerine bağlı olarak kullanarak en özgün yorumları yaparak, bakış açısı ile yenilikçi eserler üretilebilmektedir. Günümüz teknolojisinin, bilimin ve sanatın dönüşüm sürecinde oluşu, tasarım ilkelerinin de çeşitli algısal süreçlerden geçtiğinin göstergesidir. Tasarım algısındaki gelişmeler kendisinde sonra gelecek olan her gelişmeye zemin oluşturmuş ve bu deneyimlerin tamamı birleşerek günümüz tasarım algısını ortaya çıkarmıştır.

Tasarım ilkelerinin tümü, çeşitli sanat disiplinlerinde ve her tür malzemede üretilen tasarımların sıklıkla başvurulan yöntemlerdendir. Kurgulanan tasarımın amacına ve tasarımcının bakış açısı ve yaklaşımına göre çalışmada kullanılan tasarım öğeleri, tasarım ilkelerinin rehberliğinde anlamlı ifadelere dönüşmektedir. Tüm plastik sanatlarda geçerli olan bu tutum, seramik malzeme ile yapılan ürünler eserler için de geçerlidir. Plastik sanatlarda eser üretmenin öncelikle sanatçı veya tasarımcının genel bilgi ve deneyimlerine, vizyonuna, gözlemlene ve analiz yeteneğine, hayal gücüne, birikim ve sezgilerine dayandığı bilinen bir gerçektir. Ancak bu yeteneklerin vermiş olduğu güç, tasarım ilkeleri ile birlikte kullanıldığında kalıcı ve sürdürülebilir eserler ortaya çıkabilecektir. Tasarım öğelerini, yine tasarım ilkelerine bağlı kalarak eser üretmek gelecek sanat süreçlerinde de önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Çağlayan, E. (2018). Temel Sanat Eğitiminde Renk Olgusu. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 7(1).

Demircioğlu, N. (2016). Tasarım ilkelerinden tekrar olgusunun araştırılması ve seramik duvar panolarında uygulanması (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).

Gökaydın, N. (1990). Eğitimde tasarım ve görsel algı (Temel tasarım eğitimi). Ankara: Sedir Yayın Evi.

Özsoy V., Ayaydın A., Görsel Tasarım Öge ve İlkeleri Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara. 2016

Öztuna, Y. (2007). Görsel iletişimde temel tasarım. İzmir: Tibyan Yayıncılık.

Tuğal, S. A. Oluşum Süreci İçinde Op Art, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2012

Yaşar B. (2015) Tasarım günlükleri: 10 temel tasarım ilkesi.

Zengin G., ve ark.,(2020). Disiplinler arası Temel Tasarım Çalışması: Doluluk/Boşluk Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme, Mimarlık, planlama ve tasarım alanında teori ve araştırmalar II, Cilt I, ISBN • 978-625-7702-95-9.

[Online] Available: <http://flieschool.com/content/balance> (Erişim tarihi: 18.12.2022)

[Online] Available: <https://www.art.utah.edu/studio-art-areas/ceramics/> (Erişim tarihi: 04.12.2022)

[Online] Available:<https://www.galeriecaroledecombe.com/en/object/void-2-by-helle-damkjaer-2020/> (Erişim tarihi: 15.11.2022)

[Online] Available:<https://www.thisiscolossal.com/tags/ceramics/> (Erişim tarihi: 24.10.2022)

[Online] Available: http://www.tasarim_gu_nlu_kleri.com/2015/09/17/tasarim-prensipleri (Erişim tarihi: 19.10.2022)

[Online] Available: <https://earthembracing.space.com/portfolio-item/rhythm-in-thirds> (Erişim tarihi: 02.12.2022)